

Amir Kapetanović
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
akapetan@ihjj.hr

JAGIĆEVA KRITIKA TEKSTA U HRVATSKOM I EUROPSKOM KONTEKSTU

U ovom je radu predmet analize Jagićeva kritika teksta (novovjekovni, srednjovjekovni korpus). Posebno se osvjetljuje Jagićevo načelo (»ne diraj u tuđe dobro«) i njegov sukob s ilirskom edicijskom praksom deset godina prije prve knjige u ediciji *Stari pisci hrvatski*. Važna su pritom Jagićeva stajališta iznesena 1861. u »zaboravljenoj« Jagićevoj recenziji Kukuljević–Babukićeva izdanja Kavanjinova *Bogatstva i uboštva*. Analizira se potom doprinos i mjesto Jagićeve kritike teksta u hrvatskoj i u slavenskoj filologiji te se pokušavaju interpretirati dodirne točke njegova praktičnoga rada s ondašnjom europskom kritikom teksta.

1. Pristup

Od antičkih se vremena kritika teksta razvijala u okrilju klasične filologije. Dok je Vatroslav Jagić (1838–1923) odrastao i školovao se u Varaždinu i Zagrebu, studirao u Beču klasičnu filologiju (1856–1860) i slušao predavanja F. Miklošiča (1813–1891), počela se *kritika teksta* primjenjivati izvan klasične filologije i razvijati unutar germanistike i romanistike. U Beču je Jagić stekao izvrsnu naobrazbu i prva korisna iskustva vezana uz kritiku teksta, npr. prvi posao, koji mu je dao prof. H. Bonitz (1814–1888), bilo je kolacioniranje jednoga bečkoga rukopisa rimskoga pisca Statija¹. S editoričkim problemima na korpusu slavenskih tekstova mogao se susresti na Miklošičevim predavanjima te prepisujući profesoru Miklošiču građu u Dvorskoj biblioteci u Beču ili preko ondašnjih rijetkih izdanja slaven-

¹ Jagić 1930:25. Treba napomenuti da je H. Bonitz bio studentom K. Lachmanna u Berlinu.

skih tekstova (npr. u nizu *Slavische Bibliothek*²), osobito Miklošičevih (ne uvijek uzornih)³. Sve je to moglo uvjeriti mladoga Jagića da za istraživača njegova profila veliku važnost ima *kritika teksta*.⁴ Nikada Jagić nije čuo za *tekstologiju*⁵ jer je taj naziv skovao i prvi upotrijebio 1928. ruski književni povjesničar i teoretičar Boris Viktorovič Tomaševski (1890–1957)⁶, pet godina poslije Jagićeve smrti. U drugoj polovini 20. stoljeća javile su tendencije da se tekstologija definira kao samostalna, a ne pomoćna filološka disciplina. I danas neki istraživači poriču njezinu samostalnost.⁷

2. Načelo »ne diraj u tuđe dobro« i novovjekovni korpus

Godina 1869. bila je prijelomna za hrvatsku filologiju i znanstveno utemeljenu kritiku teksta jer je tada objavljena prva knjiga *Starih pisaca hrvatskih*, prve i jedine edicije kritičkih izdanja u nas do danas. Poticatelj osnivanja te edicije bio je V. Jagić⁸ i sukreirao je njezina tekstološka načela te bio glavnim priređivačem do 1871. godine⁹. U prvoj knjizi te biblioteke posvećenoj hrvatskim tekstovima Marka Marulića, koje je transkribirao I. Kukuljević Sakcinski, a redigirao i kritički aparat dodao V. Jagić, objavljen je Jagićev *Predgovor*. U uvodu iznosi nacrt načela biblioteke u 9 točaka, koji je prihvatio Akademijin odbor (Đ. Daničić, V. Jagić, J. Jurković, F. Kurelac, A. V. Tkalčević). Među izrečenim načelima posebno se ističe: a) »potpuno izdanje« svakoga pisca treba imati »literarno-historičan uvod«, b) tekst svakoga pisca treba biti »vjerno izradjen polag najboljih rukopisa ili gdje njih ne bi bilo, polag najstarijih štampanih edicija«, c) tekst mora biti popraćen kritičkim aparatom u kojem treba navesti »sve znatnije ra-

² Jagić 1910:701–702.

³ O izdanjima F. Miklošiča v. Maretić 1892:124–137.

⁴ O Jagićevoj kritici teksta v. u prilogama J. Bratulića (1986) i R. Bogišića (1986).

⁵ Ni danas naziv *tekstologija* nije općeprihvaćen, uobičajen je u negdašnjim zemljama Istočnoga bloka. U nas je taj naziv udomaćen i nije izazivao terminološke prijepore. U njemačkoj znanstvenoj sredini u upotrebi je nekoliko naziva (*Editionswissenschaft*, *Editionsphilologie*, *Editionstechnik*, *Editionslehre*, *Editionstheorie*, *Editorik*, *Textphilologie*, *Textkritik*, *Textologie*), a upotreba tih naziva povezana je s prijedporima oko definicije teksta, zadaćama suvremene tekstologije i obilježena je poviješću (DDR i BRD).

⁶ Tomaševskij 1928. Tomaševski nije smatrao tekstologiju posebnom, nego pomoćnom disciplinom znanosti o književnosti.

⁷ Na primjer, Kraft 2001:9.

⁸ Jagić 1930:84.

⁹ Priredio je ili supriredio prvih pet knjiga u kojima su objavljena djela: Marka Marulića, Mavra Vetranovića, Šiška Menčetića, Džore Držića, Nikole Nalješkovića, Nikole Dimitrovića. Tome su prethodili pripremni poslovi, osobito je koristan bio Jagićev dvomjesečni boravak u Dubrovniku 1868.

zlikosti teksta raznih rukopisa i izdanja pobilježene ispod redka« s napomenama o emendacijama i konjunkturama, d) jezik svakoga pisca ostaviti nepromijenjenim, a »odstupati se od teksta izvornoga može tek u pravopisu, razumijevajući i tu riječ u njezinom najstrožem značenju, koje isključuje sve promjene osobina fonetskih ili gramatičkih«, e) u uvodnom tekstu treba govoriti »o izvorih svakoga izdanja, na ime o karakteru, vieku i drugih vlastitostih raznih rukopisa ili edicija, po kojih je tekst naštampan«. ¹⁰ Jagić je savjesno redigirao Kukuljevićevu transkripciju Marulićevih djela i upotrijebio izvore koje Kukuljević nije ni vidio (npr. prvo izdanje *Judite*, koje je Jagić pronašao u Dubrovniku). Kukuljević je nekritički unosio ispravke, pa mu je Jagić u pismu potkraj 1868. godine napisao: »Nu po Vašoj reviziji ima u II. arku ispravaka, kojim ja budi ne vjerujem na prosto bez dokaza, budi ih sa svim za pogrešne i nedopuštene držim.« ¹¹ Iz toga se komentara može naslutiti Jagićevo neslaganje s dotadašnjom nekritičkom ilirskom nakladničkom praksom ¹², u skladu s kojom je, uz istaknute izdavače Vjekoslava Babukića i Antuna Mažuranića, važne tekstove izdavao i Ivan Kukuljević Sackinski.

Manje je poznato da je Jagić još kao student u svom prvom jezikoslovnom, anonimno objavljenom, članku *Quomodo scribamus nos?* (1859), u kojem je branio ahavce, napao ilirsku edicijsku praksu. Dakle, deset godina prije prve knjige *Starih pisaca hrvatskih* mladi Jagić kritizira nekritičnost zagrebačkih izdanja i osobito štokaviziranje kajkavskih pisaca: »Kod dosadajnih izdanjah naših dubrovačkih klasikah vrlo se je slabo gledalo na kritiku: to nije svagdje ni faksimile pravopisa u originalu dodat! nu, što nije bilo dosele, tomu nadajmo se odsele. Nešto slična, al bogami skoro i smiešna, opazismo kod Čitanke za Gornje Gymnazije. U njoj se naime nalaze i nekoji kajkavski pisci – ali kako? Odienuše ih gg. izdavatelji novim

¹⁰ Citati iz: Jagić 1869 (*Predgovor*):2.

¹¹ *Korespondencija...* 1953:372 (pismo Kukuljeviću potkraj 1868).

¹² Navest ćemo samo nekoliko primjera. Babukić je u izdanju Kačićeva *Razgovora ugodnoga* iz 1836. pravopisno »etimologizirao« (*istočni* > *iztočni*) i unosio popratni vokal *er* (*država* > *deržava*), dometao je konsonant *h* gdje ga Kačić nije pisao (*njiiov* > *njihov*), konsonant *f* na mjestu *hv* mijenjao je u *hv* (*ufatiti* > *uhvatiti*), tercijarnu je jotaciju zanemarivao (*đeca* > *djeca*), poništio je hiperjekavizme (*vjeka* > *vika*), zanemarivao je intervokalnu jotu u pridjeva radnoga (*ostarijo* > *ostario*), skupinu *št* zamjenjivao je skupinom *šč* (*godište* > *godišće*), unosio je *-ah* u Gmn., samovoljno je mijenjao gramatičke oblike (*je* > *ju*), leksik (*ali* > *pako*), pa i imena (*Ljutovid* > *Ljudevit*), u zagradama je kadšto kao u »Danici ilirskoj« dodavao sinonime »sto navah (ladjih)«, unosio je kajkavizme (*more* > *morje*). A. Mažuranić nije u izdanju Lucićevih *Skladanja* (1847) mnogo intervenirao kao V. Babukić, ali i on je unosio, primjerice, neopravdane pravopisne (*slatkost* > *sladkost*) i jezične izmjene (*prinačiniti* > *prenačiniti*, *dake* > *dakle*, *dopokom* > *dopokon*, *podarvati* > *podhãrvati*) i mijenjao imena (*Elena* > *Jelena*).

ruhom štokavštine. To je vrlo smiješno viditi! (...) ¹³ Godinu dana poslije povratka sa studija u Zagreb Jagić je opet javno i eksplicitno zahtijevao kritičnost i znanstvene postupke u ediranju. Riječ je o jednom zaboravljenom ¹⁴ članku mladoga Jagića iz časopisa »Naše gore list« (1861), kojim je napao Babukić—Kukuljevićevo izdanje Kavanjinova *Bogatstva i uboštva* (prvi predgovor napisao je I. K. Sakcinski, a V. Babukić napisao je drugi predgovor i priredio tekst). Važno je istaknuti tadašnje Jagićeve riječi:

Izdati pa ma i tudje djelo, to nije tako lahko, kao što se na prvi mah čini; jerbo nisu li ti vazda njeka stavna načela pred očima, posrnuti ćeš brzo i zabasati onamo, da ti sav ma koliko trudan posao izadje uzaludnim, dà nesamo što si se ludo izmučio i badava vrieme potratio, već na te pada krivnja, da si čovjek u pismu nesvjestan. [...] Takovo imade jedno načelo, koje veli ne diraj u tudje dobro, načelo, kako ga već i sam zdrav razum stavlja a osniva se na vječnoj pravici. To se načelo u knjizi zove k r i t i č n o s t , a ko se ga u svom poslu ne drži, nije kritičan, nije mu posao valjan. ¹⁵

Njegovu lošu ocjenu izdanja posebno podcrtavaju riječi da se »(...) u izdanju zagrebačkom Kavanjinove velepjesni od god. 1861 nenahodi više niti jezik Kavanjinov niti Kukuljević-Babukićev, već njeka smies i krpeš, koje neima za filologa upravo nikakove vriednosti.« ¹⁶ U zaključku članka Jagić u četiri točke ističe kako se čitatelju ne olakšava čitanje i razumijevanje promjenama izvornoga teksta, nego tumačem ili komentarom i kako samovoljne promjene autorskoga teksta samo otežavaju rad filologu. ¹⁷ Može se sada sa sigurnošću reći ne samo da je Jagić glavni kreator

¹³ Jagić 1982:185 (bilj. 10). Prvotno objavljeno u »Narodnim novinama« 1859. Iz spomenute čitanke iz 1856. možemo navesti primjer štokaviziranja dramskoga teksta kajkavskoga pisca Matije Jandrića: »Fab. (prepane se). Joj! joj! što je to? joj! krov se ruši; srušiti će se kuća! o draga moja škrinjice! samo nedaj Bože, da se ti u ove podertine zakopaš!« (*Ilirska čitanka...* 1856:525). Usp. »Fab. (oszipnesze) Jaj! jaj! kaj je to? jaj! krovse ruši: hočesze hisa vdréti! ah! drága moja ladicza! szamo Bog oszlobódi! dasze nebi ti vu ove rushetine zakopala!« (Jandrich 1821:71).

¹⁴ Na primjer, ne spominje se u monografiji S. Damjanovića (2006), ne navodi ga R. Katičić (2005) u bibliografiji u leksikonskoj natuknici o V. Jagiću, ne spominju ga ni R. Bogišić ni J. Bratulić (v. bilj. 4), na taj članak ne osvrće se ni J. Vončina (1990–1991).

¹⁵ J(a)gić 1861:216.

¹⁶ Jagić 1861:226. V. i Jagićeve osvrte o Babukiću u *Spomenima mojega života*, 1 (Jagić 1930:16, 51. J. Aranza, koji je izdao Kavanjinovo djelo u *Starim piscima hrvatskim*, napisao je da je Babukićevo izdanje »užasno u svakom pogledu« i naveo primjere (izostavljanje stihova, pogrešna interpretacija zapisa, krupni previdi itd. te upozorio da su mnogi primjeri iz Kavanjinova djela u Akademijinu rječniku netočni jer su uzeti iz toga izdanja. Usp. Aranza 1913:XXXV–XXXVI).

¹⁷ »Nu umstvujuc inako, pravdat ce mi kogod ovaj način tim, što su izdavatelji htjeli nam tobože dobro, želeći nam čitanje i razumijevanje olahkotiti. Na to odgovaram. Prvo: Nije sve dopušteno što se želi, ma to prividno možda i dobro bilo: dirati

načela biblioteke *Stari pisci hrvatski* nego da je on od samih početaka svoje- ga znanstvenoga rada zahtijevao kritičnost i poštivanje autorskoga teksta (1859, 1861). On je tim zahtjevima pri izdavanju djela novovjekovnih au- tora stekao povlašteno mjesto u hrvatskoj filologiji jer je detronizirao hr- vatsku nekritičku edicijsku praksu prethodnika i postavio znanstvena na- čela koja su vrijedila u ediciji *Stari pisci hrvatski* i u vrijeme hrvatskih vuko- vaca. I u slavenskom kontekstu načela mladoga Jagića imaju važnost. Po- ljaci su u 19. stoljeću imali razvijenu edicijsku djelatnost, a u 80-im godi- nama izlaze kritička izdanja važnih starih poljskih pisaca, npr. M. Reja, J. Kochanowskoga. W. Nehring (1830–1909) piše Jagiću 1880. godine kako Poljaci namjeravaju objaviti djela Kochanowskoga prema uzoru na *Stare pisce hrvatske*.¹⁸ Prvim važnijim poljskim teoretičarom tekstologom, sma- tra se Roman Pilat (1846–1906)¹⁹, čiji je rad *Jak należy wydawać dzieła pol- skich pisarzy XVI i XVII wieku* (1884, izd. 1886) bio posebno zapažen. Rusi su izdavali također svoje klasike u 19. stoljeću, ali tekstovi su u carskoj Rusiji do Oktobarske revolucije bili podvrgnuti različitim unakaženjima, cenzuri i samovolji izdavača.²⁰ Ruska tekstologija dobiva novi smjer na- kon Revolucije. Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće vodila se među češkim filozofima (npr. J. Jakubec, J. S. Machar, V. Flajšhans, J. Vlček) polemika kako treba izdavati starije češke tekstove, a raspru je tek 1906. okončao J. Jakubec pravilom prema kojemu je zakon ono što je napravio autor, mora se vjerno predstaviti njegov *duh, mišljenje i jezik*.²¹ Na južnoslavenskom je prostoru i Vuk Stefanović Karadžić zahtijevao da se pri objavljivanju tek- stova polazi od izvora i da se jezik autorskoga teksta ne mijenja te da se

u dobro tudje, ma on već i u crnoj zemlji dubok sanak snivao, nije nikako dopušteno. Drugo: Gdje je pisac nerazumljiv, nepomaže se razumievanju promjenami u tekstu, već tumačem iliti komentarom, koga bi bogami Kavanjinu trebalo. Treće: Ta je pola- stica prividno koristna; pogledav bliže, naopako vrlo škodljiva; a to tako: Ovakova se starija djela neuručuju nikada budi prostačini budi djeci na zabavu, već će jih po na- ravi same stvari, tek onaj čitati, komu je današnji jezik već odavna poznat, a njega ti upravo zanima, koja li to imade razlika između danas i nekada, kao što bi ga ljuti- lo svako prenašlo i nesmotreno izmjenjivanje. Četvrto: Tim je načinom poremećeno, te mi neznademo, što je upravo Kavanjinov jezik, kako ga on poznašao, a po tom ni- smo se ni za korak bliže primaknuli k poznavanju historičnoga razvitka našega jezi- ka, što je sigurno najuzvišenija, premda i najtežija zadaća, koju s te strane riešiti ima- demo.« (Jagić 1861:226).

¹⁸ Hamm 1951:209 (bilj. 151).

¹⁹ Starnawski 1979:27.

²⁰ Ejhenbaum 1959:5.

²¹ »(...) podati autora věrně: jeho duha, jeho mišlenky, ovšem i jeho individuální mluvu jakožto nezbytnou součást jeho bytosti s jeho zoláštnostmi frazeologickými i syntaktickými, s odchylkami tvaroslovnými i hláskoslovnými, s jeho lexikálním fondem jazykovým.« Citirano prema: Vašák i dr. 1993:33. O raspru o tom pitanju vidi u toj knjizi i str. 161–183.

razdvoje uloge autora i priređivača. Međutim, on »kao izdavač narodnih pjesama i pripovijedaka u svojim i tuđim zapisima nije imao tako čvrst odnos prema izvorima«²². Vjerojatno je najpoznatiji primjer Karadžićeva redakcija narodne *Asanaginice*²³, koju je toliko u svojim izdanjima izmijenio da se pojedini stihovi jedva mogu prepoznati. Kadšto je slično postupao i Jagićev prijatelj Đuro Daničić, koji je nastojao normalizirati i modernizirati slavenosrpske tekstove prema Karadžićevoj normi.²⁴ Rijetki su bili u to vrijeme filolozi kao V. Jagić, koji su zahtijevali kritičnost i istodobno je provodili u praksi.

Zajedničko je ilircima i kasnijim hrvatskim vukovcima normaliziranje jezika i pravopisa prema jezičnim normama koje su zastupali, eda bi u ruci imali »idealne« tekstove književne kulture. Ilirci su to provodili na tekstovima hrvatskih dopreporodnih pisaca, hrvatski vukovci na hrvatskim tekstovima 19. stoljeća.²⁵ Kako bi postigao idealne novoštokavske tekstove, Karadžić je dotjerivao južnoslavensku usmenu književnost, a Daničić je slavenosrpskim tekstovima želio dati novoštokavsko ruho. Normalizacija jezika nikad nije bila prihvatljiva V. Jagiću, kao što takvi postupci nisu prihvatljivi ni danas. No, spomenute normalizacije jezika ipak se mogu razumjeti ako se promatraju u kontekstu 19. stoljeća, kada su promjene autorskoga teksta bile poznate i drugim europskim narodima.

3. Srednjovjekovni korpus

Jagić je veći dio istraživačkoga interesa usmjerio na proučavanje i izdavanje srednjovjekovnih tekstova. Za taj korpus neautorskih tekstova koji su se nekoć umnožavali prepisivanjem, tekstologija je do danas razvila poseban pristup i metode. Kao izdavač srednjovjekovnih tekstova Jagić se počeo potvrđivati u Zagrebu već od 1864. izdajući prvi dio hrestomatije *Priměri starohèrvatskoga jezika*.²⁶ Izabrane tekstove u toj zbirci popratio je *Tumačem kritičkim*. Zbirka otpočinje odlomkom *Assemanijeva evanđelistara*, objavljenim prema prijepisu F. Račkoga (1828–1894), koji je taj stari slavenski tekst tiskao 1865. godine i za čije izdanje je Jagić napisao dio uvodne rasprave, ali nije sudjelovao u priređivanju.²⁷

²² Ivanić 2001:252.

²³ O tome: Bošković Stulli, D. Zečević 1978:249–257.

²⁴ Ivanić 2001:253.

²⁵ O normalizaciji hrvatskoga jezika i pravopisa u izdanjima 19. stoljeća postoji već opširna literatura. V. npr. Hadrovics 1983, Ham 1998:147–183, Vončina 1999:47–88, 99–103.

²⁶ Jagić 1864. (II. dio: 1866.)

²⁷ Jagić 1930:56.

Jagić je objavljivao tekstove hrvatske i slavenske srednjovjekovne književnosti pisane glagoljicom, ćirilicom i latinicom. Tekstove je uglavnom prenosio ćirilicom transliteracijom, kao što je to bio običaj u drugoj polovini 19. stoljeća²⁸ (npr. *Zografsko evanđelje*²⁹, *Zakon vinodolski*³⁰, *Marijinsko četveroevanđelje*³¹, *Kijeovski listići*³², *Bolonjski psaltir*³³). Neke je glagoljske tekstove prenosio glagoljicom *ad litteram* (npr. odlomci u *Priměrima*) ili glagoljicom paralelno sa ćirilicom transliteracijom u kojoj je rekonstruirao lakune glavnoga izvora drugim izvorima i razrješavao kratice (npr. *Mihanovićev odlomak Apostola*³⁴, *Bečki listići*³⁵), a neke je tekstove, čiji su (glavni) rukopisi bili pisani ćirilicom, prenio ćirilicom (npr. *Život Aleksandra Velikoga*³⁶, *Poljički statut*). Kadšto je uz transliteracije donosio sukladno i prijevode (npr. ruski u izdanju *Zakona vinodolskoga*, latinski u izdanju *Kijeveskih listića*). Malobrojne (srednjovjekovne) latiničke tekstove prenosio je latiničkom transkripcijom, i to bez kritičkoga aparata (*Život sv. Katarine, Zakon primanja u bratovštinu* [tj. *Red i zakon*], *Život svetoga Jeronima*³⁷; *Vsih prorokov stumačenje hrvatsko*³⁸).

U 19. stoljeću slijedile su se u Europi uglavnom edicijske metode Karla Lachmanna (1793–1851), jednoga od osnivača germanistike, koji se posebno istakao rekonstrukcijskim izdanjima latinskih klasika i osobito srednjovjekovnih staronjemačkih tekstova. Jagić je sva svoja važnija izdanja objavio prije oštih kritika Lachmannovih metoda početkom 20. stoljeća, npr. francuskoga medievista Josepha Bédiera (1864–1938). Klasični filolozi H. Bonitz i E. Hofmann u Jagićevo su vrijeme na Bečkom sveučilištu širili »duh« Karla Lachmanna i Augusta Böckha (1785–1867).³⁹ Jagić spominje Lachmanna⁴⁰ u uvodu *Priloga k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*⁴¹, među imenima brojnih romanista i germanista

²⁸ O izboru pisma za znanstveno izdanje srednjovjekovnih tekstova u 19. i 20. stoljeću v. Bratulić 1981.

²⁹ *Quattuor evangeliorum...* 1879.

³⁰ *Zakon' vinodol'skij* 1880.

³¹ *Quattuor evangeliorum...* 1883.

³² Jagić 1890.

³³ *Slověn'skaja...* 1907.

³⁴ Jagić (*Gradja...*) 1868:1–35.

³⁵ Jagić 1890.

³⁶ Jagić 1871:203–331.

³⁷ Jagić (*Ogledi...*) 1869:216–236.

³⁸ *Vsih prorokov...* 1897.

³⁹ Angyal 1956:587.

⁴⁰ O Lachmannu i njegovim metodama v. Roloff 2003:63–81.

⁴¹ Jagić (*Prilozi...*) 1868.

koji unaprijediše filologiju. Koliko je Jagić postupao lachmannovski, možemo provjeriti na njegovu izdanju *Poljičkoga statuta* (1890). Prvo Mesićevo izdanje toga starohrvatskoga pravnoga teksta⁴² nije lachmannovsko jer on objavljuje najbolji i najstariji rukopis bez temeljita istraživanja drugih izvora. Jagić u predgovoru svojega izdanja ocjenjuje pozitivno Mesićev doprinos⁴³ i provodi *recensio* (pronalazi sve relevantne izvore i kritički ispituje njihove međusobne veze), utvrđuje srodnost rukopisa među kojima je jedan osnovni i najstariji, a ostali su »najbliži srodnici osnovnog, kao njegova djeca ili potomci«⁴⁴, te sve istražene rukopise podrobno opisuje i dijeli na dvije grane.⁴⁵ Time on utvrđuje geneološko stablo, od najstarijega prijepisa do najmlađih. Osim toga, lachmannovskim se može ocijeniti i to što s argumentacijom djelomično rekonstruira tekst statuta uzimajući u obzir sva dostupna vrela (popunjava lakune glavnoga rukopisa i umeće dijelove iz pomoćnih »kako bi se nastavila neprekinuta nit zákona«⁴⁶ te premješta pojedine članke statuta). Raščlanjuje glavni rukopis (*exeminitio*), detektira u njemu »staru« i »noviju« ruku (nalaze uspoređuje s drugim rukopisima) i želi se primaknuti što bliže arhetipu, nepoznatoj staroj redakciji glavnoga rukopisa. Sve svoje intervencije i ispravke (*emendatio*) popisuje u kritičkom aparatu i označuje u osnovnome tekstu.

Međutim, Jagić ne postupa posve lachmannovski jer u kritičkome aparatu donosi obilno varijante iz različitih rukopisa ne toliko da popravi tekst, nego da njime predoči tradiciju prenošenja, jer, prema Jagićevim riječima, te različitosti svjedoče »bar donekle o nutarnjem životu poljičkoga statuta te zamjenjuje tumačenja i komentarije, kojih nikako nema. Prepisivač, preinačiv tekst, očitova svoje mišljenje o smislu ovog ili onog zakona (...).«⁴⁷ U tom se izdanju zrcale dva nastojanja: prvo, lachmannovsko, da se analizom sveukupne predaje teksta »dohvati« arhetip, »starija redakcija« najstarijega i najboljega rukopisa, i drugo, u ono doba napredno, da se u kritičkom aparatu dokumentira tradicija (povijest) prenošenja teksta, odnosno da se tekst »uhvati« u povijesnoj dimenziji i tako predoči njegova recepcija u određenim povijesnim trenucima. Ova druga težnja zaokupit će istom tekstologe 20. stoljeća.

⁴² Mesić 1859:5.

⁴³ Dvije godine ranije Jagić je bio oštiji u ocjeni sposobnosti svojega prethodnika; napisao je da je Mesić svoje izdanje izradio marljivo, ali s nedovoljno znanja. (Jagić) 1888:304–305.

⁴⁴ *Statuta...* 1890:XI.

⁴⁵ *Statuta...* 1890:XX.

⁴⁶ *Statuta...* 1890:XI.

⁴⁷ *Statuta...* 1890:XI–XII.

Jagićeva težnja da dokumentira i da tako otvori put daljnjim slavističkim istraživanjima vidi se također u izdanjima poput *Odlomka Grškoviće-va apostola*⁴⁸, kad tekst toga spomenika transliterira ćirilicom vjerno prenoseći i interpunkciju, i osobito u njegovim diplomatskim (npr. *Zakon vinodolski, Zografsko evanđelje*) i fototipskim kritičkim izdanjima (npr. *Glagolitica I*), s temeljito napisanim studijama koje donose nove spoznaje. Jagićeva su izdanja bila uzorom slavistima ne samo po svojoj kvaliteti nego i primijenjenim metodama.

4. Zaključak

Premda se u 20. stoljeću daljnjim istraživanjima odustalo od nekih Jagićevih tekstoloških rješenja, interpretacija i zaključaka, Jagićeva djelatnost i rezultati rada zadivljuju i suvremene istraživače. Od samih početaka svojega znanstvenoga rada Jagić je zahtijevao kritičnost u radu i provodio je dosljedno u praksi. Morao se stoga sukobiti s nekritičkom edicijskom praksom iliraca koju je zatekao vrativši se u Zagreb sa studija. Potakao je i kritički utemeljio *Stare pisce hrvatske*, jedinu i nenadmašenu do danas ediciju kritičkih izdanja u Hrvatskoj. Istraživao je i objavio suvremenim metodama kritička izdanja brojnih i vrlo važnih tekstova za hrvatsku i slavensku književnu i pravnu povijest. Borio se protiv krivotvorina i mistifikacija koje otežavaju znanstveni rad⁴⁹ i najviše je cijenio točnost u kritičkim izdanjima. Sve to pokazuje da je Jagić bio vodeći slavist druge polovine 19. stoljeća, a po nekim rezultatima, odlukama i interesima bio je on filologom ispred svojega doba.

Literatura

- Angyal, Andreas. 1956. Vatroslav Jagić und seine Zeit. Ein Beitrag zur Geschichte der Slawistik und der deutsch-slawischen Wechselseitigkeit 19. Jahrhundert. U: *Deutsch-slawische Wechselseitigkeit in sieben Jahrhunderten*. Berlin: Akademie Verlag, 579–636.
- Aranza, Josip 1913. Jerolim Kavañin (Cavagnini). U: *Poviest vandělska bogatoga a nesrećna Epuluna i ubogoga a čestita Lazara (Bogatstvo i uboštvo)*. »Velepiesna« Jerolima Kavañina (Cavagnini) vlastelina splitskoga i trogirskoga. Priredio za štampu Dr. Josip Aranza. Zagreb: JAZU, I–XXXVIII. (Stari pisci hrvatski, XXII.)
- Bogišić, Rafo. 1986. Vatroslav Jagić kao priređivač u seriji »Stari pisci hrvatski«. U: *Jagićev zbornik*. Ur. Ivo Frangeš, Aleksandar Flaker, Riccar-

⁴⁸ Jagić 1893:33–161.

⁴⁹ Npr. članci: Jagić 1979, Jagić 1912, Jagić 1948.

- do Picchio, Nullo Minissi. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 77–91.
- Bošković Stulli, Maja; Zečević, Divna. 1978. *Usmena i pučka književnost*. Povijest hrvatske književnosti, 1. Zagreb: Liber – Mladost.
- Bratulić, Josip. 1981. Ediciona praksa hrvatskih istraživača i izdavača srednjovjekovnih tekstova u XIX i XX stoljeću (Historijski prikaz). U: *Međunarodni naučni skup: Tekstologija srednjovekovnih južnoslovenskih književnosti, 14–16. novembra 1977*. Urednik Dimitrije Bogdanović. Beograd: SANU, 137–147.
- Bratulić, Josip. 1986. Jagićeve zagrebačke godine. U: *Jagićev zbornik*. Ur. Ivo Frangeš, Aleksandar Flaker, Riccardo Picchio, Nullo Minissi. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 42–48.
- Damjanović, Stjepan. 2006. *Opširnost bez površnosti. Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Ejhenbaum, Boris Mihajlovič. 1959. Tekstologičke raboty B. V. Tomaševskogo. U: *Pisatel' i kniga. Očerki tekstologii*. Moskva: Gosudarstvennoe izdatel'stvo Iskusstvo.
- Hadrovics, László. 1983. Sprachliche Modernisierung kroatischer Klassiker in Neuausgaben. U: *Festschrift für Nikola R. Pribić*. Neuried: Hieronymus Verlag, 375–382.
- Ham, Sanda. 1998. *Jezik zagrebačke filološke škole*. Osijek: Ogranak Matice hrvatske Osijek. (Knjižnica Neotradicija, II. kolo, knjiga 1.)
- Hamm, Josip. 1951. Vatroslav Jagić i Poljaci. *Rad JAZU* 282, 197–218.
- Ilirska čitanka za gornje gimnazije*, I. 1856. Složili Antun Mažuranić, Adolfo Veber i Matija Mesić. Beč: Troškom c. kr. ravnateljstva naklade školskih knjigah.
- Ivanić, Dušan. 2001. *Osnovi tekstologije. Uvod u tekstologiju nove srpske književnosti*. Beograd: Narodna knjiga–Alfa.
- Jandrich, Mat[ia]. 1821. *Lyubomirovich ili Priatel Pravi. Igrokaz Vu Tròjem Zpelyivanyu... y po Th. Miklóuschich Pl. Zt. na szvétlo vàn dàn*. Zagreb: Pritizkan Szlovami Novoszszelzkemi.
- Jagić, I(gnatij) V(ikent'evič). 1910. *Istorija slavjanskoj filologii*. Sankt Peterburg: Tipografija Imperatorskoj akademii nauk.
- J(agić), V(atroslav). 1861. Nješto o izdanju Kavanjinove velepjesni »Bogatstvo i Ubožtvo«. *Naše gore list* 1(1861):27, 215–217; 1(1861):28, 226–227.
- Jagić, Vatroslav. 1864. *Priměri starohèrvatskoga jezika iz glagolskih i cirilskih književnih starinah*, I. Zagreb.
- Jagić, Vatroslav. 1868. *Gradja za glagolsku paleografiju*, I. Mihanovićev

- odlomak apostolara glagolskoga; rukopis roda hrvatskoga. *Rad JAZU* 2, 1–35.
- Jagić, Vatroslav. 1868. 1. Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga. *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku* IX, 65–151.
- Jagić, Vatroslav. 1869. Oglеди stare hrvatske proze. I. Život sv. Katarine; II. Zakon primanja u bratovštinu; III. Život svetoga Jerolima. *Starine*, I(1869), 216–236.
- Jagić, Vatroslav. 1869. Predgovor. U: *Pjesme Marka Marulića*. Skupio Ivan Kukuljević Sakcinski. Zagreb: JAZU, 1–12. (Stari pisci hrvatski, I.)
- Jagić, Vatroslav. 1871. Oglеди stare hrvatske proze. IV. Život Aleksandra Velikoga. *Starine*, III(1871), 208–331.
- Jagić, Vatroslav. 1879. Die Fälschungen in der Mater Verborum des Prager Codex. *Archiv für slavische Philologie* 3, 112–123.
- Jagić, Vatroslav. 1888. Drei Berichtigungen. 2. Zum Texte des Statutes von Poljice. *Archiv für slavische Philologie* 11, 304–305.
- Jagić, Vatroslav. 1890. *Glagolitica. Würdigung neuentdeckter Fragmente*. Mit zehn Tafeln. Wien. (Denkschriften der kaiserlichen Akad. der Wissenschaften in Wien, Philosophisch-historische Classe, Bd. XXXVIII.)
- Jagić, Vatroslav. 1893. Grškovićev odlomak glagolskog apostola. *Starine* 26, 33–161.
- Jagić, Vatroslav. 1912. Tomko Marnavić als Fälscher des angeblich im Jahre 1222 geschriebenen glagolitischen Psalters. *Archiv für slavische Philologie*, 33(1912), 111–134.
- Jagić, Vatroslav. 1930. *Spomeni mojega života*, 1. Beograd: Srpska kraljevska akademija.
- Jagić, Vatroslav. 1948. [1886.] Filologija i patriotizam. U: *Izabrani kraći spisi*. Uredio i članke sa stranih jezika prev. Mihovil Kombol. Zagreb: Matica hrvatska, 255–265.
- (Jagić, Vatroslav.) 1982. [1859.] Quomodo scribamus nos?. U: *Polemike u hrvatskoj književnosti*, 3. Priredio I. Krtalić. Zagreb: Mladost, 181–187.
- Kačić Miošić, Andrija. 1836. *Razgovor ugodni naroda slovinskoga...* Izdao Venceslav Juraj Dunder [= V. Babukić]. Beč: J. Venedikta Slavenska Knjigarnica.
- Katičić, Radoslav. 2005. Jagić, Vatroslav. *Hrvatski biografski leksikon* 6. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 229–234.
- Korespondencija Vatroslava Jagića*, 1. 1953. Ur. P. Skok. Zagreb: JAZU.
- Kraft, Herbert. 2001. *Editionsphilologie*. Frankfurt am Main–Berlin–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Wien: Peter Lang.
- Lucić, Hanibal. 1847. *Hanibala Lucića Hvaranina Skladanja. Pisana 1495–1525. S predgovorom i rječnikom Pr. Antuna Mažuranića*. Zagreb:

- Novoizdana troškom Dra. Ljudevita Gaja.
- Maretić, Tomo. 1892. Život i književni rad F. Miklošića, *Rad JAZU CXII*, 124–137.
- Mesić, Matija. 1859. Poljički statut. *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku* 5, 225–318.
- Quattuor evangeliorum codex glagoliticus olim Zographensis nunc Petropolitani, characteribus cyrillicis transcriptum notis criticis prologomenis appendicibus auctum*. 1879. Ed. Vatroslav Jagić. Berlin. [Pretisak: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz, 1954.]
- Quattuor evangeliorum versionis paleoslovenicae codex Marianus glagoliticus characteribus cyrillicis transcriptum*. 1883. Ed. Vatroslav Jagić. Berlin-Sankt Peterburg. [Pretisak: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz, 1960.]
- Roloff, Hans-Gert. 2003. Karl Lachmann, seine Methode und die Folgen. U: *Geschichte der Editionsverfahren vom Altertum bis zur Gegenwart im Überblick. Ringvorlesung*. Herausgegeben von Hans-Gert Roloff. Berlin: Weidler Buchverlag Berlin, 63–81. (Berliner Beiträge zur Editionswissenschaft, Band 5)
- Sloven'skaja psal'tyr' Psalterium Bononiense*. 1907. Ed. V. Jagić. Vindobonae—Berolini—Petropoli. [Dodatak izdanju, 1917. godine: Supplementum Psalterii Bononiensis. Ed. V. Jagić. Vindobonae.]
- Sarnawski, Jerzy. 1979. *Praca wydawcy naukowego*. Ossolineum.
- Statuta lingua croatica conscripta. Hrvatski pisani zakoni: Vinodolski, Poljički, Vrbanski a donekle i svega Krčkoga otoka, Kastavski, Veprinački i Trsatki*. 1890. Ur. Dr. F. Rački, Dr. V. Jagić, Dr. I. Črnčić. Zagreb: JAZU. (Monumenta historico-juridica slavorum meridionalium, Pars I, Statuta et leges, Vol. IV.)
- Tomaševskij, Boris Viktorovič. ²1959. [¹1928.] *Pisatel' i kniga, Očerki tekstologii*. Moskva: Gosudarstvennoe izdatel'stvo Iskusstvo.
- Vašák, Pavel; Čornej, Petr; Kolár, Jaroslav; Mazáčová, Stanislava; Pražák, Emil; Víšková, Jarmila. 1993. *Textologie. Teorie a ediční praxe*. Praha: Univerzita Karlova.
- Vončina, Josip. 1990–1991. Vatroslav Jagić i književnost »srednje dobe«. *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 4–5(1990–1991), 53–81.
- Vončina, Josip. 1999. *Tekstološka načela za pisanu baštinu hrvatskoga jezičnog izraza. Posebni prilog Stoljećima hrvatske književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska. Zagreb.
- Vsuh prorokov stumačenje hrvatsko. Veteris Testamenti prophetarum, interpretatio Istro-Croatica saeculi XVI*. 1897. Ed. V. Jagić. Vindobonae: Apud Adolphum Holzhausen; Berolini: Apud Weidmannos.

Zakon' vinodol'skij. Podlinnyj tekst' s' ruskim' perevodom', kritičeskimi zaměčanijami i ob'jasnenijami. 1880. Trud' V. V. Jagiča. Sankt Peterburg: Tipografija i hromolitografija A. Tranšelja.

Jagić's textual criticism in a Croatian and European context

Summary

The versatile philologist Vatroslav Jagić (1838–1923), who was an authority in Slavic studies around the turn of the 20th century, began his career as a grammar school teacher in Zagreb after returning from his studies in Vienna. The young Jagić's interest in old Croatian and Slavic written heritage stands out among his many professional interests. The correct reading and interpretation of old written sources is a prerequisite to all research in the fields of linguistics and literary history. Vatroslav Jagić's work in the preparation and publishing of old Croatian texts is an important contribution to Croatian philology. This paper follows the philological maturation of the young Jagić from the early 1860s to his departure from Zagreb in 1871. In this period, Jagić improved Croatian textual criticism; therefore, his accomplishments in the field are evaluated in comparison to the textual criticism of the first half of the 19th century in Croatia, as well as to later methods of textual criticism that were inherited from Jagić's principles, for instance the critical preparation of the texts in the series *Old Croatian Writers*. The achievements of Vatroslav Jagić are compared to the textual criticism in the wider Slavic and European contexts. After leaving Zagreb, Jagić never stopped his work on problems in the field of textual criticism; therefore, a part of the paper will be dedicated to his interest in old Slavic written sources.

Ključne riječi: Vatroslav Jagić, kritika teksta

Key words: Vatroslav Jagić, textual criticism

